

Nieuwsbrief leren

leren en studeren thuis en op school

nummer 21

januari 2004

Lieven Coppens

Wil je deze nieuwsbrief ook ontvangen? Dat kan. Stuur een email naar nieuwsbrief.leren@skynet.be met daarin jouw emailadres en de vermelding "nieuwsbrief leren". Let wel: deze nieuwsbrief wordt enkel per email verstuurd!

Voorwoord

De lezers die er van bij het begin bij waren, zullen gemerkt hebben dat ik elk jaar iets aan de opmaak van de nieuwsbrief verander. Dit jaar wil ik ook inhoudelijk iets aan de nieuwsbrief wijzigen.

Wie het boek van Walter Hellinckx en Paul Ghesquière, *Als leren pijn doet* gelezen heeft, zal begrepen hebben dat leerproblemen ruimer gezien moeten worden. Elk leerprobleem doet zich ook thuis voelen. Elk leerprobleem beïnvloedt direct of indirect de opvoeding door de ouders. Nog meer dan vroeger wil ik daar aandacht aan besteden.

Een leerprobleem is niet cognitief alleen. Sociale en emotionele factoren spelen, primair of secundair, ook een rol. Ook die aspecten wil ik vanaf nu meer belichten

Een leerprobleem manifesteert zich meestal voor het eerst in het basisonderwijs, maar wordt ook megedragen naar en doet zich gelden in het secundair onderwijs. Ook het secundair onderwijs wil ik meer aan bod laten komen.

Niet alles zal onmiddellijk lukken. Geef me dan ook de tijd die er voor nodig is om me verder in deze thema's in te werken.

Reacties blijven welkom op nieuwsbrief.leren@skynet.be.

Lieven

Voorbeelden van goede leerlingenzorg

In 2003 verscheen er bij uitgeverij Acco een boek dat een aantal voorbeelden geeft van scholen die de zorg voor leerlingen met leerproblemen op een goede manier hebben uitgebouwd¹. Het boek is een neerslag van een onderzoek dat werd uitgevoerd door de *Stichting Leerproblemen Vlaanderen*².

Het is niet de bedoeling van de auteurs dat de voorbeelden die in het boek beschreven worden geïmiteerd worden. Het is wel de bedoeling om scholen te inspireren:

Daarbij willen we heel expliciet ook de diversiteit in de onderwijspraktijk

¹ GHESQUIERE P., SCHELLEKENS L., RUIJSSENAARS W., Scholen met zorg. Goede praktijkvoorbeelden in de zorg voor leerlingen met leerproblemen.

Acco, Leuven / Leusden, 2003, 183 pp., ISBN 90-334-5353-3.

² Voor meer informatie zie <http://www.psy.kuleuven.ac.be/ortho/stichting/index.html>.

respecteren. In de realisatie van zorgverbreding is er immers niet één goede weg. Scholen moeten binnen hun eigen context op zoek gaan naar de mogelijkheden die zich aandienen en deze creatief aanwenden om de onderwijskwaliteit te verbeteren. Daarom kunnen de scholen die in deze studie beschreven worden niet meer zijn dan inspirerende voorbeelden en kan het geenszins de bedoeling zijn om ze zonder meer te imiteren¹.

Het conceptueel kader van dit onderzoek wordt gevormd door twee modellen²:

- + Het *Model voor de Analyse van een Innovatieproces (AIP-model)*;
- + Het model dat het *zorgverbredende vermogen* van een school uitdrukt (*model Vandenberghe*) aan de hand van de triades:
 - leerkracht – schoolhoofd – schoolteam;
 - visie – organisatie – activiteiten.

Het *AIP-model* gaat er vanuit dat tijdens het vernieuwingsproces drie domeinen zullen veranderen:

- + De percepties en de opvattingen van de leden van het schoolteam;
- + Het didactisch handelen van de leerkrachten in de klas;
- + Het functioneren van de school als organisatie.

Daarnaast zijn er drie chronologische fasen:

- + De beschrijving van wat de school concreet realiseert;
- + De verklaring voor wat de school gerealiseerd heeft;
- + Aandachtspunten voor de begeleider die gebaseerd worden op wat er in de vorige twee fasen werd aangegeven.

Het *model Vandenberghe* integreert de twee boven vermelde triades tot een schema met negen velden, zoals hieronder te zien is.

	visie	organisatie	activiteiten
leerkracht			
schoolhoofd			
schoolteam			

Het moet voor iedereen duidelijk zijn dat de factoren van elke triade afzonderlijk voortdurend met elkaar in interactie staan:

- + *Men kan pas op een school zorg dragen voor een leerling als de inspanning van de individuele leerkrachten en het schoolteam worden gedragen door het volledige schoolteam, waardoor de zorgverlening een continu karakter kan krijgen³;*
- + *Hoe de leerkracht, het schoolteam en het schoolhoofd denken over de zinvolheid en de inhoud van de zorg voor leerlingen met onderwijsleerproblemen bepaalt immers grotendeels de concrete vormgeving van die zorg. Het is vanuit een visie dat activiteiten worden ontwikkeld*

¹ GHESQUIERE P., SCHELLEKENS L., RUIJSSENAARS W., Scholen met zorg. Goede praktijkvoorbeelden in de zorg voor leerlingen met leerproblemen.

Acco, Leuven / Leusden, 2003, pp.10, ISBN 90-334-5353-3.

² O.c. pp.10-16.

³ O.c. pp.15.

en organisatorische maatregelen genomen worden in verband met signaleren, diagnosticeren en remediëren¹.

Op basis van deze twee modellen heeft men de praktijk van een achttal scholen doorgelicht, op zoek naar die factoren die er voor zorgen dat bevoorrechte getuigen die scholen beschrijven als goede praktijkvoorbeelden in de zorg voor leerlingen met leerproblemen. Voor de beschrijving en de analyse van deze scholen verwijs ik naar het boek zelf.

Bij het vergelijken van de verschillende scholen volg ik de indeling zoals deze in het boek voorkomt². Ik beperk mij tot een aantal gemeenschappelijke kenmerken.

Visie op opvang van kinderen met leerproblemen in het gewone basisonderwijs

- + Visie:
 - Er is een positieve ingesteldheid ten opzichte van de opvang van leerlingen met leerproblemen in het reguliere onderwijs;
 - Er is zeker bereidheid om extra inspanningen te leveren voor leerlingen met leerproblemen, maar dat is slechts mogelijk mits extra omkadering door mensen die terzake deskundig zijn;
 - Er is zeker geen negatieve houding ten opzichte van het buitengewoon onderwijs, maar men voert wel een pleidooi voor het uitwisselen van kennis en methodieken tussen regulier en buitengewoon onderwijs;
- + Aanleiding en ontstaan van deze visie:
 - Er bestond al een lange traditie van leerlingenzorg;
 - De nood aan leerlingen deed de schoolpopulatie veranderen. Deze schoolpopulatie stelde op haar beurt andere eisen aan de school;
 - Scholen begonnen de meer specifieke vragen (cognitief of socio-emotioneel) van bepaalde leerlingen te zien en voelden de nood om daar beter aan tegemoet te komen;
- + Implementatie van deze visie:
 - De nood aan een trekkersfiguur (directie, taakleerkracht, ...) werd scherp gevoeld.

Klaspraktijk en het pedagogisch-didactisch handelen

- + Een uitgebreid leerlingvolgsysteem:
 - cognitief,
 - socio-emotioneel,
 - gedragsmatig,
 - familiale gebeurtenissen,
 - ...
- + Signaleren en diagnosticeren:
 - De problemen worden gesignaleerd aan de hand van observaties, het leerlingvolgsysteem, door de leerlingen behaalde resultaten op taken, werkjes, toetsen, ...;
 - De problemen worden gesignaleerd op een overlegmoment;
 - Voor het verder diagnosticeren van de problemen of het opstellen van een handlingsplan is men voornamelijk aangewezen op specialisten (CLB, orthopedagoog, ...);
 - Bij het begin van een nieuw schooljaar worden de gegevens overgedragen van leerkracht op leerkracht;

¹ GHESQUIERE P., SCHELLEKENS L., RUIJSSENAARS W., Scholen met zorg. Goede praktijkvoorbeelden in de zorg voor leerlingen met leerproblemen.

Acco, Leuven / Leusden, 2003, pp.16, ISBN 90-334-5353-3.

² O.c. pp. 167-181.

- + Differentiëren en remediëren:
 - Differentiatie is in de meeste scholen een vanzelfsprekendheid geworden en hangt vaak ook samen met de mogelijkheid om te remediëren in de klas;
 - Het remediëren gebeurt vaak door de taakleerkracht of de leerkracht zorgverbreding en soms door externen;
 - Men tracht continuïteit na te streven tussen het remediëren in de klas en de taakklas.
- + Vernieuwingsarrangementen binnen de school:
 - Er is ruimte voor formeel en informeel leerlingenoverleg;
 - De schoolleider heeft een meervoudige, sturende functie:
 - * Hij is nauw betrokken bij het klasgebeuren en de leerlingen;
 - * Hij volgt op en stuurt bij op overlegmomenten;
 - * Hij geeft richting aan het schoolgebeuren;
 - * Hij voert vernieuwingen in;
 - Samenwerking met CLB, externen en ouders.

Collectieve doelmatigheidsbeleving

- + Een goede ondersteuning en samenwerking tussen collega's, directie of met externe hulpverleners is een belangrijke factor voor de opvang van kinderen met leerproblemen;
- + Collegiale ondersteuning is belangrijk;
- + De autonomie van leerkrachten moet gerespecteerd worden: zij behouden de eindverantwoordelijkheid voor hun klas.

Wensen ter verbetering

- + Meer uren zodat er extra personeel kan aangenomen worden. Hierdoor zouden de klasgroepen kunnen verkleinen en de werkdruk verminderen. Meer uren en meer personeel zouden dan een positief effect hebben op de zorgcultuur van de school;
- + Nood aan specialisten die de diagnosevorming op zich kunnen nemen, het remediëringsproces kunnen ondersteunen en vorm kunnen geven;
- + Meer materiële middelen.

Leerproblemen als sociaal fenomeen: tips voor integrale leerlingenzorg...

Kinderen met leerproblemen hebben, meer nog dan andere kinderen, nood aan een goede sociale competentie. Van sommige leerproblemen is het ondertussen gekend dat ze samenhangen met sociale problemen¹. Op dé toonaangevende website over leerproblemen www.ldonline.org, de Amerikaanse voorloper van www.letop.be, vond ik een interessant artikel met tips voor ouders en leerkrachten. Ik geef een greep uit de tips die in het artikel gegeven worden als uitnodiging om dat artikel integraal te lezen op de website zelf².

- + Ontwikkel een onopvallend “signaalsysteem” samen met het kind om in sociale situaties te gebruiken. Zo kan je bijvoorbeeld, wanneer het kind bij vriendjes blijft doordrammen over een onderwerp dat hen helemaal niet interesseert, onopvallend je armen kruisen als teken dat het beter van onderwerp verandert of de discussie staakt;
- + Werk met een beloningssysteem dat gepast sociaal gedrag (h)erkent en beloont. Beloon zelfs de kleinste tekens dat het de goede kant op gaat;

¹ De niet-verbale leerstoornis is daar een belangrijk voorbeeld van.

² Zie: LAVOIE R., Do's and Don'ts for Fostering Social Competence, www.ldonline.org/article.php?id=401&loc=30

- + Maak belangrijke overgangsmomenten gemakkelijker. Kinderen met sociale problemen hebben het vaak moeilijk om hun gedrag aan te passen als ze van de ene situatie overgaan naar de andere. Dit is zeker zo wanneer het kind van een aangename activiteit moet overschakelen naar een minder plezierige. Je kunt de overgang gemakkelijker laten verlopen door enkele minuten voor het einde van de plezierige activiteit het einde aan te kondigen en dan om de minuut aan het kind te vertellen hoeveel tijd er nog over is;
- + Werk niet aan verschillende sociale vaardigheden tegelijk. Het kind is minder verward en meer ontvankelijk voor suggesties als het zijn aandacht kan richten op één vaardigheid;
- + Help het kind om zijn gevoelens te verwoorden in sociale en emotioneel geladen situaties;
- + Help het kind zich beter in te leven in de gevoelens van anderen;
- + Ontmoedig het kind niet als het omgaat en speelt met kinderen die jonger zijn dan hem. Misschien zoekt het gewoon aansluiting bij zijn sociale ontwikkelingsniveau. Op dit niveau krijgt hij misschien meer status en wordt het misschien meer aanvaard dan bij leerlingen van zijn leeftijd;
- + Dwing het kind niet om aan groepen met veel andere kinderen deel te nemen als het dat niet wil;
- + Plaats het kind niet in sterk competitieve situaties. Dit is voor kinderen met leermoeilijkheden vaak een aanleiding tot angst en falen;
- + Als het kind geen vragen stelt, ga er dan niet van uit dat het jouw mondelinge instructies heeft begrepen. Laat het kind jouw instructies in zijn eigen woorden herhalen voor het aan de opdracht start;
- + Neem het kind ernstig als het met jou komt praten over sociale confrontaties of moeilijkheden. Doe je dat niet, dan kan het gebeuren dat het kind het in de toekomst niet meer zal willen of durven doen;
- + Probeer geen sociale vaardigheden aan te leren als het kind onder grote druk staat. Doe dit als je merkt dat het kind ontspannen is;
- + Verwacht niet dat straf of negatieve bekrachtiging een belangrijk of blijvend effect heeft op de sociale vaardigheden van een kind. Straf kan wel specifiek gedrag in specifieke situaties doen stoppen. Beloning is de enige effectieve strategie om belangrijke en blijvende veranderingen in de sociale vaardigheden van een kind te realiseren;
- + Gebruik straf enkel bij gedrag dat niet kan geduld worden. Deze straf moet onmiddellijk aansluiten op de feiten en consequent toegepast worden.

Hardop lezen als hulp voor leesbegrip

*The Tutor*¹ is een Engelstalige periodiek die van het Internet kan gehaald worden. Elk nummer gaat over een onderwerp dat te maken heeft met onderwijs en begeleiding of met geletterdheid. Het lentenummer van 2001 handelde over het hardop lezen als een hulp om leesbegrip te bevorderen. Daarnaast werd er een techniek van *hardop denken* voorgesteld die kinderen door modelleren wil bijbrengen hoe ervaren en goede lezers omgaan met leesproblemen die ze in een

¹ Zie hiervoor: <http://www.nwrel.org/learns/tutor/index.html> .

tekst tegenkomen.

Hardop lezen

Hardop lezen is het fundament voor de ontwikkeling van geletterdheid. Het is een zeer belangrijke activiteit om tot leessucces te komen omdat het:

- + kinderen een demonstratie geeft van goed lezen;
- + aantoont dat kunnen lezen voordelen heeft;
- + verlangen om zelf te lezen en de interesse voor boeken bij de toehoorder opwekt;
- + sleutelvaardigheden zoals het inzicht in een verhaalstructuur of boekconventies bijbrengt;
- + de relatie tussen het gedrukte woord en de betekenis aantoont;
- + kinderen in contact brengt met woordenschat en taalstructuren die geen deel uitmaken van het alledaagse taalgebruik. Kinderen kunnen immers op een hoger taalniveau luisteren dan ze kunnen lezen, waardoor complexe ideeën voor hen toch toegankelijk worden;
- + het zwakke lezers in contact brengt met waardevolle en interessante boeken die goede lezers zelf kunnen lezen en hen aanspoort om zelf nog beter te leren lezen.

Belangrijk hierbij is dat men goede boeken uitkiest om voor te lezen. Volgende criteria kunnen daarbij gebruikt worden:

- + Is het boek de aandacht van de lezer en de luisteraar waard?
- + Klinkt het verhaal goed als het voorgelezen wordt?
- + Spreekt het boek de luisteraar aan?
- + Past het boek in de leefwereld en interessesfeer van het kind?
- + Nodigt het boek uit om er over te praten?
- + Motiveert het boek de luisteraar om dieper op het onderwerp in te gaan?
- + Inspireert het boek de luisteraar om een ander, soortgelijk boek te gaan lezen?
- + Is het mogelijk het verhaal te onthouden?
- + Willen kinderen het verhaal opnieuw horen?

Hardop denken

Door aan te tonen hoe goede lezers over een tekst denken en problemen oplossen terwijl ze lezen, maakt men de onzichtbare leesact toch zichtbaar. Hierdoor kunnen kinderen zich de goede leesstrategieën eigen maken. Men kan kinderen helpen om verbanden te leggen tussen verhalen en boeken door de hen niet vertrouwde tekst te relateren aan hun relevante en al voordien opgebouwde kennis. Er zijn drie belangrijke strategieën die er kunnen toe bijdragen dat kinderen verstandige lezers worden:

- + Verbanden leggen tussen een boek en de eigen levenservaring;
- + Verbanden leggen tussen een boek en andere boeken die het gelezen heeft;
- + Verbanden leggen tussen wat ze lezen en meer algemene begrippen.

Goede lezers leggen deze verbanden met gemak, veel andere lezers doen dit niet. Men moet kinderen deze denkvaardigheden dan ook aanleren en hen daarna uitnodigen om actief deel te nemen en gesprekken over boeken. Voor meer details en enkele concrete voorbeelden van deze methodiek, verwijs ik naar het artikel zelf.